

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 2. Jild 4.

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Файзуллаева Мавлюда Хамзаевна*ЎЗБЕК ВА ТОЖИК АНЪАНАВИЙ ТАОМЛАРИДА ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРНИНГ АКС
ЭТИШИ (СУРХОН ВОҲАСИ МИСОЛИДА) 10-15*Umarov Sardor Yakubovich*QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYADA MEHNAT BOZORINI ISLOH QILISH, AHOLI BANDLIGI,
DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR 16-20**08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ***Shadiyeva Gulnora Mardiyevna*O'ZBEKISTONDA EKSPORTNING OSHISHINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIR ETISH
YO'LLARI..... 21-29*Халилдинов Азизбек Абдуқаххорович*КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ
БОШҚАРИШГА ОИД НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР 30-34*Мавлянов Мажид, Урдушев Хамракул*

КЛАСТЕР ЁНДАШУВИ: ЧОРВАЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ 35-45

*Асроров Азизбек Исомиддин угли*ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА РИСКОВ, ВОЗНИКАЮЩИХ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ 46-52*Хайдарова Дурдона Шухратжон қизи, Ачилбойева Севинч О'ткир қизи*

МАНАЛЛИЙ BUDJET DAROMADLARI HISOBI TASHKIL ETISHNING NAZARIY JIHATLARI. 53-60

*Камалов Акмал Сайдакбарович*ХАЛҚАРО ТРАНСПОРТ ЛОЙИХАЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИЛИШИ ЭҲТИМОЛЛИГИНИНГ
ЎЗБЕКISTОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ
УСЛУБИЯТИ ИШЛАБ ЧИҚИШ 61-68*Namazov Gafur Shokulovich*

IQTISODIYOTDA GIBRID MODELLARNI QO'LLASH 69-75

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich*

YANGI O'ZBEKISTONDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING TIZIMLI O'ZGARISHI 76-81

Kadirova Ziyoda Rahimdjanovna

ISLOM FALSAFASIDA ILM TUSHUNCHASINING MOHIYATI 82-86

Turdiyev Bexruz Sobirovich

JAMIYAT IDEOSFERASINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI 87-92

Alimatova Nargis Abduxalilovna

KONSTITUTSIYADA HALOL RAQOBAT KAFOLATI 93-98

Abdullayev Ibodulla Abdullayevich, Mustafoyeva Feruza Xurshid qizi

MA'NAVIYAT – YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTINING MUHIM POYDEVORIDIR..... 99-103

<i>Кувандиков Шокир Облокулович</i> МАҲМУДХҲҲЖА БЕҲБУДИЙ МИЛЛИЙ-МАЪНАВИЙ ҚАРАШЛАРИНИНГ ИЖТИМОИЙ ФАЛСАФИЙ МАНБАЛАРИ	104-111
<i>Yusupaliyev Orzimurod Odilovich</i> YOSHLAR MAFKURAVIY ONGI TRANSFORMATSIYALASHUVINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI: MUAMMO VA YECHIMLAR	112-119
<i>Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li</i> BADIIY MUHITDA TANQIDIYLIK VA SATIRANING TABIIY KOMMUNIKATSIYASI	120-125
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Saitova Nilufar Djumaydillayevna</i> YOSH O'ZBEK SHOIRLARI: VOQELIKNI IDROK ETISH VA UNI BADIIY IFODALASH TENDENSIYALARI	126-130
<i>Nurmanov Furqat Hayitqulovich</i> O'G'UZ" ETNONIMI VA O'G'UZLAR	131-137
<i>Qudratova Sitora Olimovna</i> AQSH HIKOYACHILIGI TARIXI VA SPETSIFIKASINING BADIIY IFODASI HAMDA JANR IJDOKORLARI.....	138-148
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Safarova Nigora Axatovna</i> METAFORALARNING O'ZBEKCHA TARJIMASIGA KOGNITIV YONDASHUV	149-153
<i>Qodirova Madinabonu Murodjon qizi</i> LINGVISTIK TA'MINOT VOSITALARI: TUZILISHI VA TARKIBI	154-159
<i>Аллабердиева Регина, Мадалов Навруз</i> ТАКСОНОМИЯ ГЕНДЕРНО-МАРКИРОВАННЫХ ПАРЕМИЙ - РЕГУЛЯТИВОВ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ	160-165
<i>Azimova Aziza Alisher qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KONCHILIK LEKSIK BIRLIKLARINING LEKSIK-SEMANTI K XUSUSUYATLARI	166-172
<i>Shoymardonov Ilhom Alixonovich</i> BAHOR, YOZ, KUZ MAVSUMLARI BILAN BOG'LIQ BOLALAR QO'SHIQLARI	173-178
<i>Raxmatova Dilafruz Nusratilloevna</i> SAMARQAND JADIDCHILIK MAKTABI VAKILLARI ASARLARINING TIL XUSUSIYATI....	179-184
<i>Mirzayev Jasur, Madalov Navruz</i> THE DIALOGIC NATURE OF PERSONIFICATION IN THE POETICS OF WILLIAM BLAKE.....	185-190
<i>Yuan Xiaowei</i> ON THE TITLE AND LEXICAL FEATURES OF THE WINTER OLYMPICS NEWS REPORT IN CHINA DAILY	191-197
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОБРОВОЛЬНОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СЕРТИФИКАЦИИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	198-206
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MULKIY HUQUQLARNI JAMOAVIY ASOSDA BOSHQARUVCHI TASHKILOTLAR VA MUALLIFLIK	

HUQUQI OBYEKTLARIDAN FOYDALANUVCHI SHAXSLAR O'RTASIDAGI SHARTNOMALAR TASNIFI.....	207-212
<i>Inoyatov Behruzjon Umidjon o'g'li</i> TOVAR BELGILARINING HUQUQIY JIHATDAN MUHOFAZA QILISHNI TARTIBGA SOLUVCHI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	213-220
<i>Raimova Shohsanam Fayratjonovna</i> РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЛАР ВА УЛАРНИНГ ХУҚУҚИЙ АҲАМИЯТИ.....	221-227
<i>Mukimov Bobur</i> CURRENT ISSUES OF IMPROVING THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY AT THE INTERNATIONAL LEVEL.....	228-234
<i>Нодирахон Абдурахманова</i> ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН, СМАРТ-КОНТРАКТОВ И КРИПТОВАЛЮТ НА РАЗВИТИЕ ПРАВА.....	235-239
<i>Акмалхонов Боситхон Азизхон ўғли</i> ЗАЩИТА ПРАВА ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА.....	240-246
<i>Turakulova Nazira</i> MUALLIFLIK HUQUQIDA MULKIY HUQUQLARNI JAMOVIIY BOSHQARISH.....	247-260
<i>Якубов Бекзод Эркинбаевич</i> КЕЧИКТИРИБ БЎЛМАЙДИГАН ҲОЛЛАРДА ТЕЗКОР – ҚИДИРУВ ТАДБИРЛАРИНИ ЎТКАЗИШ ТАРТИБИ ВА УНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	261-265
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Мамажонов Хошимжон Абдумаликович</i> ФИЗИКА ФАНИНИ ИЈОДИЙ О'ЗЛАСHTIRISH YO'LLARI (АКАДЕМИК ЛИТСЕYLAR MISOLIDA).....	266-271
<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARIDA ISPAN TILI BO'YICHA IJTIMOIIY-MADANIY KOMPETENTLIKNI O'QITISH STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQUISHTI.....	272-281
<i>Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich</i> TASVIRIIY SAN'AT VA MUHANDISLIK GRAFIKASI FANLARINI BOSHQA FANLAR BILAN INTEGRATSIYASI.....	282-287
<i>Jumayev Xushboq Soatmumin o'g'li</i> KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR XOTIRASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	288-291
<i>Omonqulov Ulug'bek Maxsiddin o'g'li</i> IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKASI.....	292-296
<i>Jumaboev Nabi Pardaboevich</i> THE NEED TO USE AESTHETIC VIEWS OF EASTERN THINKERS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM.....	297-304
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TASVIRIIY SAN'ATNING O'QUVCHILAR IDROKI VA IJODKORLIGINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI.....	305-310

Yusupova Feruza Hajiboyevna, Gaipova Nilufar Jasurbekovna

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING EKOLOGIK TA'LIM BERISHDA GRAFIK

ORGANAYZERLARNING ROLI 311-317

Karshiboyeva Dilafruz Boxodirovna

SOMONIYLAR DAVRI SAN'ATI VA UNING JAHON TARIXIDAGI ROLI..... 318-322

Раимова Шохсанам Ғайратжонова
Судьялар олий мактаби тингловчиси

РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЛАР ВА УЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ АҲАМИЯТИ

Аннотация. Ушбу мақолада жиноятнинг такрорланиши ҳодисаси жиноий хулқ-атвор нуқтаи назаридан ва унинг ҳуқуқий аҳамияти ўрганилади. Қайта жиноят содир этиш, яъни муқаддам судланган шахсларнинг жиноий фаолиятга қайтиши бутун дунё бўйлаб ҳуқуқ тизимлари учун жиддий муаммоларни келтириб чиқаради. Мақолада рецидив жиноятларнинг такрорланишига таъсир этувчи сабаблар ва омиллар кўриб чиқилади, унинг жамоат хавфсизлиги ва жиноий адлия тизимига таъсири таҳлил қилинади, рецидив жиноятларини бартараф этиш ва енгиллаштиришга қаратилган турли ҳуқуқий ёндашувлар муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: Қайта жиноят содир этиш; Жиноий хатти-ҳаракатлар; Реабилитация; Жиноий адлия тизими.

Raimova Shohsanam G'ayratjonovna
Listener at the High School of Judges

RECIDITIVE CRIMES AND THEIR LEGAL SIGNIFICANCE

Abstract. This article examines the phenomenon of recidivism from the point of view of criminal behavior and its legal significance. Recidivism, the return of previously convicted individuals to criminal activity, poses serious challenges to legal systems around the world. The article examines the causes and factors that influence recidivism, analyzes its impact on public safety and the criminal justice system, and discusses various legal approaches aimed at eliminating and mitigating recidivism.

Keywords: Recidivism; Criminal behavior; Rehabilitation; The criminal justice system.

Раимова Шохсанам Ғайратжонова
Слушатель Высшей школы судей

РЕЦИДИВНЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И ИХ ПРАВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается явление рецидивизма с точки зрения преступного поведения и его правового значения. Рецидивизм, возвращение ранее судимых лиц к преступной деятельности, представляет собой серьезную проблему для правовых систем во всем мире. В статье рассматриваются причины и факторы, влияющие на рецидивизм, анализируется его влияние на общественную безопасность и систему уголовного правосудия, а также рассматриваются различные правовые подходы, направленные на ликвидацию и смягчение рецидивизма.

Ключевые слова: Рецидивизм; Преступное поведение; Реабилитация; Система уголовного правосудия.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I2Y2024N32>

Кириш. Такрорий жиноят, яъни шахсларнинг илгари судланганидан кейин жиноий хатти-ҳаракатга қайтиш тенденцияси бутун дунё бўйлаб ҳуқуқ тизимларини

шубҳа остига қўйишда давом этаётган кенг тарқалган муаммодир. Ушбу мақола рецидивистик жиноятлар ва уларнинг ҳуқуқий аҳамиятини ҳар томонлама ўрганиб чиқиш, сабаблари, оқибатлари ва ушбу мураккаб ҳодисани бартараф этишга қаратилган турли ҳуқуқий ёндашувларни ёритишга қаратилган. Ушбу кенг қамровли таҳлил такроран жиноят содир этишнинг кўп қиррали жиҳатларини ўрганиш орқали реабилитация, реинтеграция ва такрорий жиноятларнинг олдини олиш бўйича самарали стратегиялар бўйича давом этаётган муҳокамага ҳисса қўшишга интилади.

Методология. Ушбу мақолани ёзишда Ўзбекистон Республикасининг Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларидан, шунингдек, бир қанча маҳаллий олимларнинг ёзган илмий ишларидан фойдаланилди.

Асосий қисм (муҳокама ва натижа). Ўзбекистон Республикасининг амалдаги жиноят ҳуқуқига мувофиқ рецидив жиноятлар бир қанча жиноятлар ичида хавфлироқ шакли ҳисобланади.

Рецидив лотин тилида “рецидивус” сўзидан олинган бўлиб, “қайтаётган” тушунчасини беради.

Рецидив жиноятлар бир қанча жиноятлар шакли сифатида, илгариги қасддан қилган жинояти учун муайян турдаги жазога ҳукм қилинганидан кейин қасддан янги жиноят содир қилганликдан иборат.

Рецидив жиноят шахс илгари содир қилган жинояти учун судланганидан кейин Жиноят кодексининг Махсус қисми бошқа бир моддасида назарда тутилган жиноятни қасддан содир этишидир. Шу сабабли айбнинг эҳтиётсизлик шаклидаги икки ёки ундан ортиқ жиноятни содир этиш ҳоллари, гарчи шахс эҳтиётсизлик орқасида содир этган жинояти учун илгари жавобгарликка тортилган бўлсада, рецидив жиноят деб топилиши мумкин эмас. Мазкур қоида тўла равишда эҳтиётсизлик орқасида ва қасддан жиноят содир этиш ҳолатларига ҳам тааллуқлидир.

Рецидив жиноят тушунчаси ҳақида ҳуқуқшунослар турли фикрларни билдиришган. В.Малков “Рецидив жиноят содир қилиш такроран жиноят содир қилишнинг бир кўриниши холос” [3, 30-38-б.]; Е.Флоров “Рецидив – бу ҳам такроран содир этиладиган жиноятдир, унинг учун худди такроран жиноят содир этиш каби ҳар бир мустақил жиноят таркиби белгиларига эга бўлган камида иккита жиноят содир этишга хосдир [4, 11-б.]. Лекин такроран жиноят содир этишдан фарқли равишда, рецидив жиноят деганда жазони ўтаб чиққан, жазони ўтаётган шахснинг судланганлиги мавжуд бўлгани ҳолда янги жиноят содир этишдир”; А.Пионтковский “олдинги жиноят учун суд ҳукми билан тайинланган жазони ўтаб бўлганидан кейин такроран жиноят содир этишни рецидив жиноят” [5]; А.Шлапачников “олдинги жинояти учун жазони ўташ вақтида ёки жазони ўтаб бўлгандан кейин такроран жиноят содир этишни рецидив жиноят содир этиш” деб таъкидлаганлар [1, 115-117-б.].

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 34-моддасида жиноят ҳуқуқий рецидивлар оддий рецидив, хавfli рецидив ва ўта хавfli рецидив жиноятларга ажратилган. Ушбу жиноятларнинг асосий белгиси сифатида қасддан янги жиноят содир этилиши ҳамда илгари қасддан содир этилган жиноят учун шахснинг ҳукм қилинганлигини қайд этиш лозим.

Оддий рецидив шахснинг олдин жиноят содир этиб, унинг учун ҳукм қилинганидан кейин янги жиноят содир этишида ифодаланади. Оддий рецидив фақат бир турдаги ёки бошқа турдаги жиноятларда ифодаланади.

Хавфли рецидив шахс илгари қасддан содир этган жинояти учун ҳукм қилингандан сўнг қасддан шунга ўхшаш янги жиноят содир этади. Хавфли рецидивист томонидан жиноят содир этиши бир қатор жиноятларнинг тавсифлаш белгиси ҳисобланади ва жиддийроқ жазо чоралари қўллашга олиб келади. Масалан, шахс муқаддам Жиноят кодексининг 168-моддаси билан, яъни фирибгарлик жинояти бўйича ҳукм қилиниб, судланганлик ҳолати тугалланмасдан ёки олиб ташланмасдан олдин янги айнан ўша жиноятни содир эса хавфли рецидивист деб топиш учун асос бўлади.

Суднинг ҳукми билан шахс ўта хавфли рецидивист деб топилиши мумкин. Жиноят кодексининг 34-моддаси 3-қисмига кўра, беш йилдан кам бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиши мумкин бўлган қасддан янги жиноят содир этиш, яъни:

а) илгари ўта оғир жинояти учун ёки икки марта оғир жинояти учун ҳукм қилиниб, уларнинг ҳар бири учун беш йилдан кам бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган шахс томонидан ўта оғир жиноят содир этилиши;

б) илгари оғир жинояти учун икки марта ҳукм қилинган ёки олдин-кейинлигидан қатъи назар, оғир ёки ўта оғир жиноятлар учун уларнинг ҳар бирига беш йилдан кам бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланган шахснинг оғир жиноят содир этиши ўта хавфли рецидив жиноят деб топилади. Шахсни ўта хавфли рецидивист деб топиш тўғрисидаги масала ҳал қилинаётган вақтда унинг ўн саккиз ёшга тўлгунга қадар содир этган жинояти учун судланганлиги, шунингдек қонунда белгиланган тартибда судланганлик муҳлатларининг ўтиб кетганлиги ёки олиб ташланган судланганлиги инобатга олинмайди.

Рецидив жиноятнинг ҳуқуқий аҳамияти қуйидагилардан иборат:

-жазо тайинлашда Жиноят кодексининг 56-моддаси биринчи қисми

“н” бандига мувофиқ оғирлаштирувчи ҳолат сифатида ҳисобга олиниши мумкин;

-Жиноят кодексининг 60-моддасида назарда тутилган қоида бўйича жазо тайинлашнинг алоҳида тартиби қўлланишини келтириб чиқаради;

-жазони ижро этиш муддатлари ўтишининг узилишига асос бўлиб ҳисобланади (Жиноят кодексининг 69-моддаси учинчи қисми);

-Жиноят кодексининг 72-моддаси еттинчи қисмида мустаҳкамланган шартлар мавжуд бўлганда шартли ҳукм қилиш қоидаларининг қўлланилишига тўсқинлик қилади;

-айбдорнинг чин кўнгилдан пушаймон бўлганлиги муносабати билан жазодан озод қилинишига (Жиноят кодексининг 71-моддаси биринчи қисми) тўсқинлик қилади;

-жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилишда жазонинг амалда ўталган муддатини кўпайтириш учун ҳисобга олинади;

-жазони ижро этиш колонияси турини белгилашга асос бўлади;

-амнистия актини қўллаш масаласини ҳал қилишда ҳисобга олинмаган шартлардан бири бўлиши мумкин [2].

Судлангандан сўнг такроран қасддан янги жиноят содир этилиши шахснинг унга огоҳлантирув ва тарбиявий таъсир этилганлигига қарамай, тўғри йўлга

кирмаганлигидан далолат беради. Шундан келиб чиқиб, бундай жиноятлар учун жамият ва давлат томонидан янада қаттиқроқ жазо таъсир чорасини қўллаш заруратини тақозо қилади.

Қайта жиноят содир этиш мураккаб ва кўп қиррали масала бўлиб, у илгари судланган шахсларнинг қайта жиноят содир этишини назарда тутаяди. Рецидивистик жиноятларнинг ҳуқуқий аҳамиятини тушуниш учун такрорий жиноий хатти-ҳаракатларнинг асосий сабабларини ўрганиш жуда муҳимдир. Ижтимоий-иқтисодий номутаносиблик, таълим олиш ва иш билан таъминлаш имкониятларининг йўқлиги, гиёҳванд моддаларни суиистеъмол қилиш ва руҳий саломатлик муаммолари каби омиллар кўпинча шахснинг рецидивист бўлиш эҳтимолига ёрдам беради. Ушбу асосий сабабларни тушуниш рецидивни қўзғатувчи асосий муаммоларни ҳал қилувчи самарали ҳуқуқий стратегияларни ишлаб чиқишда муҳим аҳамиятга эга. Такрорий жиноятлар нафақат иштирок этган шахсларга, балки кенгроқ жамият ва жиноий адлия тизимига ҳам таъсир кўрсатадиган кенг қамровли оқибатларга олиб келади. Такрорий ҳуқуқбузарликлар ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг ресурсларини сиқиб чиқаради, қамоқхоналарни ҳаддан ташқари кўпайтиради ва ҳуқуқбузарларни реабилитация қилиш ва реинтеграция қилишда қийинчиликлар туғдиради. Бундан ташқари, рецидивистик жиноятлар жамоат хавфсизлигига таҳдид солади, чунки жиноий хулқ-атворга эга бўлган шахслар такрорлангандан кейин жиддийроқ ёки зўравонлик билан содир бўлган жиноятларни содир этишлари мумкин. Рецидивнинг ижтимоий ва тизимли таъсирини ўрганиш нафақат жазолаш, балки олдини олиш ва реабилитация қилишга қаратилган ҳуқуқий ечимларни ишлаб чиқиш учун муҳимдир.

Рецидив жиноятларини ҳал қилиш ҳуқуқ тизими доирасида кўп қиррали ва комплекс ёндашувни талаб қилади. Ушбу бўлим рецидивистик жиноятларнинг таъсирини юмшатишга қаратилган турли ҳуқуқий стратегияларни ўрганади:

а. Реабилитация дастурлари: ахлоқ тузатиш муассасаларида далилларга асосланган реабилитация дастурларини амалга ошириш жиноий хатти-ҳаракатларнинг асосий сабабларини бартараф этиш учун жуда муҳимдир. Таълим, касбий ва терапевтик тадбирлар одамларни жамиятга муваффақиятли қайта интеграциялашуви учун зарур бўлган кўникмалар билан жиҳозлаши мумкин.

б. Жамиятга асосланган ташаббуслар: жиноий адлия тизими ва жамоат ташкилотлари ўртасидаги ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатлар жамиятга қайта кириб келаётган шахсларга қўшимча ёрдам бериши мумкин. Бандликка кўмаклашиш, уй-жой ва руҳий саломатлик хизматларига қаратилган дастурлар такрорий жиноятлар даражасини пасайтиришга ёрдам беради.

с. Жазони белгилаш ислохотлари: адолатли, мутаносиб ва индивидуал ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда ҳукм чиқариш амалиётини қайта кўриб чиқиш янада адолатли ҳуқуқий тизимга ҳисса қўшиши мумкин. Қамоққа олишнинг муқобил усуллари, масалан, ўзгартириш дастурлари ва одил судловни тиклаш амалиётлари такрорий жиноятларни ҳал қилиш учун самарали ёндашувларни таклиф қилиши мумкин.

д. Ижтимоий хизматлардан фойдаланиш: Қамоқхона тизимидан ташқарида таълим, соғлиқни сақлаш ва гиёҳванд моддаларни суиистеъмол қилишдан фойдаланиш имкониятини яхшилаш такрорий жиноятларнинг олдини олиш учун жуда муҳимдир.

Жиноий хулқ-атворга ҳисса қўшадиган ижтимоий омилларни ҳал қилиш орқали ҳуқуқий тизимлар реабилитацияга интилаётган шахслар учун янада қулай муҳит яратиши мумкин [6].

Турли мамлакатларнинг рецидивга қандай ёндашишини ўрганиш ушбу муаммони ҳал қилиш бўйича глобал ҳаракатлар ҳақида қимматли тушунчаларни беради. Қиёсий таҳлил юридик амалиётчилар ва сиёсатчиларга турли ҳуқуқий тизимлардан илғор тажрибалар, муаммолар ва инновацион ёндашувларни аниқлаш имконини беради. Рецидивнинг халқаро манзарасини тушуниш географик чегаралардан ошиб кетадиган самарали ҳуқуқий стратегияларни ишлаб чиқиш ҳақида маълумот бериши мумкин.

Рецидивистик жиноятлар муҳим ҳуқуқий оқибатларга олиб келади, бу эса такрорий жиноий хатти-ҳаракатлар билан боғлиқ асосий сабаблар, таъсирлар ва ҳуқуқий стратегияларни ҳал қилиш учун комплекс ва нозик ёндашувни талаб қилади. Ҳуқуқий тизимлар реабилитация, жамоатчилик ташаббуслари ва жазо тайинлаш ислохотларига устувор аҳамият бериш орқали рецидивлар циклини бузиш ва хавфсизроқ ва адолатли жамиятни ривожлантиришга ҳисса қўшиши мумкин. Ушбу мақола рецидивистик жиноятларнинг мураккаб муаммосига самарали ечимларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун ҳуқуқий соҳада доимий тадқиқотлар, ҳамкорлик ва инновацияларни талаб қилади.

Қайта жиноят содир этиш жиноий судлов тизимида катта ташвиш туғдиради, чунки у маҳкумларнинг қамоқдан озод қилинганидан кейин яна жиноят содир этишга мойиллигини англатади. Бу муҳим ҳуқуқий, ижтимоий ва иқтисодий оқибатларга олиб келадиган мураккаб масала. Ушбу мақолада биз такроран жиноят содир этишнинг ҳуқуқий аҳамиятини, унинг жиноий одил судлов тизимида таъсирини ва такрорий жиноятлар даражасини пасайтиришнинг потенциал стратегияларини ўрганамиз. Қайта жиноят содир этиш жиноий судлов тизимини қийнаётган жиддий муаммодир, чунки у ресурсларга оғирлик қилади ва жамоат хавфсизлигига путур етказди. Адлия статистика бюросининг маълумотларига кўра, давлат муассасаларидан озод қилинган маҳкумларнинг 80% дан ортиғи озод қилинганидан кейин тўққиз йил ичида қайта ҳибсга олинади. Бу юқори рецидивлик даражаси қамоқхоналарнинг гавжум бўлишига, қамоқхоналарнинг юқори харажатларига ва бузиш қийин бўлган жиноятлар циклига олиб келди.

Қайта жиноят содир этишнинг ҳуқуқий аҳамияти унинг жазо тайинлаш, шартли равишда озод қилиш ва синовдан ўтказиш тўғрисидаги қарорларга таъсиридадир. Агар судланувчи илгари судланган бўлса, у судьянинг янада оғирроқ жазо тайинлаш қарорига таъсир қилиши мумкин. Кўпгина юрисдикцияларда, шунингдек, “уч зарба” қонунлари деб номланувчи такрорий жиноятчилар учун узоқроқ жазоларни тайинлайдиган қонунлар мавжуд. Ушбу қонунлар, жиноятларнинг оғирлигидан қатъи назар, бир нечта жиноят содир этган шахслар учун узоқ муддатли қамоқ жазосига олиб келиши мумкин. Қайта жиноят содир этиш, шунингдек, шартли озод қилиш ва синовдан ўтказиш қарорларида ҳам роль ўйнайди. Қайта жиноят содир этган жиноятчиларга нисбатан шартли равишда озодликдан маҳрум қилиш ёки шартли равишда озодликдан маҳрум қилиш эҳтимоли камроқ, чунки улар жамият учун хавfli ҳисобланади. Бу

қамоққа олишнинг узоқ муддатларига олиб келиши мумкин ва реабилитация ва жамиятга қайта интеграциялашувнинг янада қийин йўли.

Қайта жиноят содир этишнинг ҳуқуқий аҳамияти алоҳида ҳоллардан ташқари кенгроқ сиёсий мулоҳазаларни қамраб олади. Юқори такрорий жиноятлар кўрсаткичлари қонунчиларни жазо тайинлаш тўғрисидаги қонунларни, реабилитация дастурларини ва собиқ жиноятчиларга қайта кириш хизматларини қайта кўриб чиқишга ундади. Шунингдек, жиноий хулқ-атворнинг асл сабабларини бартараф этишга ва шахсларнинг жиноят айланишини бузишга ёрдам беришга қаратилган жиноий одил судловга муқобил ёндашувлар зарурлиги тобора ортиб бормоқда. Рецидивни камайтиришнинг мумкин бўлган усулларида бири жиноий хатти-ҳаракатларнинг асосий сабабларини бартараф этадиган реабилитация ва қайта кириш дастурларига эътибор қаратишдир. Бунга гиёҳванд моддаларни суиистеъмол қилишни даволаш, руҳий саломатлик хизматлари, касбий тайёргарлик ва таълим дастурлари киради. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш орқали шахслар жамиятга муваффақиятли қайта интеграция қилиш ва келажакда жиноий хатти-ҳаракатлардан қочиш эҳтимоли кўпроқ.

Қайта жиноят содир этишни камайтиришнинг яна бир потенциал стратегияси ҳуқуқбузарлик натижасида етказилган зарарни бартараф этишга, жавобгарлик ва ярашувга кўмаклашишга қаратилган тикловчи адолат амалиётини амалга оширишдир. Одил судловни тиклаш дастурлари жиноятчи ва жабрланувчи ўртасидаги воситачиликни, жамоат ишларини ва жабрланувчига товон пулини қайтаришни ўз ичига олиши мумкин. Жараёнга барча томонларни жалб қилиш орқали тиклаш адолати ҳуқуқбузарларга ўз қилмишлари учун жавобгарликни ўз зиммасига олишга ва уларни қайта жиноят содир этишининг олдини олишга ёрдам беради.

Сўнгги йилларда жиноятларнинг такрорланишини камайтириш учун далилларга асосланган амалиётлардан фойдаланишга ҳам эътибор кучаймоқда. Бу ёндашув қайта жиноят содир этилишини камайтиришда самарали эканлиги исботланган дастурлар ва тадбирларни амалга оширишни ўз ичига олади. Бунга когнитив-хулқ-атвор терапияси, касбий таълим ва ўтиш даври уй-жой дастурлари киради. Ишлаётгани исботланган стратегиялардан фойдаланган ҳолда, жиноий адлия тизими шахслар ва умуман жамият учун натижаларни яхшилаши мумкин.

Хулоса. Рецидивистик жиноятлар муҳим ҳуқуқий оқибатларга олиб келади, бу эса такрорий жиноий хатти-ҳаракатлар билан боғлиқ асосий сабаблар, таъсирлар ва ҳуқуқий стратегияларни ҳал қилиш учун комплекс ва нозик ёндашувни талаб қилади. Ҳуқуқий тизимлар реабилитация, жамоатчилик ташаббуслари ва жазо тайинлаш ислохотларига устувор аҳамият бериш орқали рецидивлар циклини бузиш ва хавфсизроқ ва адолатли жамиятни ривожлантиришга ҳисса қўшиши мумкин. Ушбу мақола рецидивистик жиноятларнинг мураккаб муаммосига самарали ечимларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун ҳуқуқий соҳада доимий тадқиқотлар, ҳамкорлик ва инновацияларни талаб қилади.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Шляпочников, А.С. and Яковлева, З.Г., 1979. С. С. О С Т Р О У М О В.(СОВЕТСКАЯ СУДЕБНАЯ СТАТИСТИКА: ЧАСТЬ ОБЩАЯ И СПЕЦИАЛЬНАЯ. ИЗД-ВО

- МОСКОВСКОГО УН-ТА, 1976, 415 С. Известия высших учебных заведений. Правоведение, (3), pp.115-117.
2. Lex.uz
 3. МАЛКОВ, Виктор. "К вопросу о формах и видах множественности преступлений по уголовному праву России." Уголовное право 1 (2009): 30-38.
 4. Малков, В. П., and X. А. Тимершин. "Множественность преступлений: учеб. пособие." ВП Малков, ХА Тимершин. а Уфа (1995): 11.
 5. Журавлёва Н. М. Конструкция предшествующего преступления в уголовном праве // Актуальные проблемы российского права. 2011. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstruktsiya-predshestvuyuschego-prestupleniya-v-ugolovnom-prave> (дата обращения: 22.01.2024).
 6. <https://elibrary.ru/item.asp?id=44309025&pf=1>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).